

אלא מן הדא, מכאן יש לפשוט את שאלתו של ישמעאל איש כפר ימא:

דתניא: רבי שמעון אומר:

כל דבר שיש לו מתירין, כגון טבל שהוא נותר על ידי הפרשת תרומות ומעשרות, (1) ומעשר שני והקדש שהם ניתרין על ידי

א-ת

פדיון, וחדש שהוא נותר על ידי העומר — כל אלו לא נתנו בהן חכמים שיעור לאיסור ביחס לתערובת שנתערב בה האיסור, אלא כל שהוא של איסור שנתערב במינו של האיסור, הרי הוא אוסר את התערובת כולה. (2)

לחוש שמא יפריש מן הפטור על החיוב, ראה שם.

ב. ראה מה שכתב ב"קרבן אורה" דף נב א בד"ה ובאותו ענין להקשות, איך יפריש על הטבל ממקום אחר, והרי כיון שמן התורה הרי הוא בטל, אם כן הוי מן החיוב על הפטור?!

והקושיא היא משום היסוד שנתבאר, שאם ההיתר הוא על ידי הפסד לא מיקרי דבר שיש לו מתירין, שאם לא כן, מה איכפת לן שהוא מן החיוב על הפטור, והרי יכול לעשר על חיוב ופטור כאחד, ונמצא שאינו אלא מרבה במעשר שמעשרותיו מקולקלין, אך מכל מקום הטבל שנתערב הרי הוא מותר.

ובתוספות כתבו כאן שיעשר עליו מדמאי או מעציץ שאינו נקוב שהוא חייב מדרבנן. והקשו על זה [ראה ב"קרבן אורה" שם, ובד"ה ועוד], שהרי אם לא שתיקנו חכמים שאינו בטל הרי לא היה יכול להפריש אף מן הדמאי או מעציץ שאינו נקוב דהוי מן החיוב על הפטור, ואם כן לא יתקנו חכמים שאינו בטל, ושוב לא יהיה כלל "דבר שיש לו מתירין"?!?

2. כתב הר"ן: "מיהו שלא במינן בנותן טעם כיון דהשתא אסירי, וכמו שכתבתי למעלה"; כוונתו למה שכתב לעיל נב א בגדר "דבר שיש לו מתירין", שהטעם הוא מפני שכולי עלמא מודים ש"מינן במינו לא בטיל", ומה שסוברים חכמים בכל מקום שהוא בטל, היינו רק משום שזה איסור וזה היתר וזה מחשיבו ל"מינן בשאינו מינו". ולכן, כשהאיסור אף הוא יש לו היתר

מרבה במעשרות שפירותיו מקולקלין; אך לפי ביאור הר"ן אין כאן קושיא, שהרי מעיקר הדין הכל פטור, אלא שהחמירו חכמים לחייב את הכל ואם כן יעשר מיניה וביה ואין כאן חשש כלל [וראה מה שכתב הרא"ש בפירושו, כיצד יעשר].

ומבואר מדברי הר"ן שאין הגידולין מעורבין בכל העיקר, ולכן יש לחוש שמא יעשר מן העיקר על הגדולין, וכן מבואר בדברי הר"ן בהמשך הסוגיא, וכפי שיצויין שם בהערות.

1. כתב הר"ן: "שנתערב בחולין ויש לו מתירין שיכול להפריש ממקום אחר".

יש לפרש, שאין כוונת הר"ן לומר שאינו יכול להפריש מן התערובת; אלא כוונת הר"ן היא, שאם היה צריך להפריש בגלל הטבל שנתערב בחולין עשירית מכל התערובת נמצא שהיה מפסיד על ידי החומרא שאין הטבל מתבטל, וכל שהיתר של הדבר [העושהו ל"דבר שיש לו מתירין"] הוא על ידי הפסד, אין מחמירין באופן זה שלא יתבטל האיסור, וכמו שכתבו הראשונים; ולכן פירש הר"ן שאינו מפסיד, כיון שיכול להפריש עליו ממקום אחר רק כנגד תערובת הטבל המעורב, ואין כאן הפסד, שהרי גם אם לא היה מתערב היה צריך להפריש כנגד הטבל; וראה באבני מלואים שו"ת סימן ז בד"ה ולענ"ד ובד"ה וכן נראה.

אך הר"ן במסכת עבודה זרה עג ב, כתב בשם רבינו תם לא כן, אלא שאינו יכול להפריש מן התערובת כיון שאין בילה חוץ מיין ושמן, ויש

אף הם — החכמים — לא אמרו שהשביעית אוסרת בכל שהוא אלא לביעור, להצריך לאכול את כל התערובת לפני הביעור, כי היות ואפשר לאוכלם קודם הביעור, הוה ליה כ"דבר שיש לו מתירין".

אבל אם נתערבו לאחר הביעור ולענין אכילה, נתנו בהם חכמים שיעור: שיהיה באיסור בנותן טעם בכל התערובת בין שנתערב האיסור במינו בין שנתערב שלא במינו. (5)

הרי מוכח שאין הגידולין נמשכין אחר העיקר להיות מותרין כמוהו, שאם לא כן הרי אף הגידולים עצמם מותרים, והאין יאסרו הגידולין אף את העיקר! (6)

ודחינן: ודלמא הא [גידולי איסור של שביעית] נמי, כיון דלחומרא אנו אומרים

ובל דבר שאין לו מתירין, כגון: תרומה, ותרומת מעשר, וחלה, (3) וערלה, וכלאי הכרם נתנו בהם חכמים — באיסורים, ואף כשנתערבו במינם — שיעור, שרק כשיש באיסור את השיעור שקבעו חכמים ביחס לתערובת, אז נאסרת כל התערובת. (4)

אמרו לו רבנן לרבי שמעון: והלא שביעית שהיא דבר שאין לה מתירין, ולא נתנו בה חכמים שיעור, אלא אוסרת היא בכל שהוא; דתנן:

השביעית אוסרת בכל שהוא כשנתערבה במינה, בין שנתערבו פירות שביעית בפירות של היתר שכל התערובת נאסרת, ובין שחזר ונטע בשביעית פירות של שישית, שהגידולים האסורים אוסרים את כל הפרי אף כשאין בגידולין אלא כל שהוא!?

אמר להן רבי שמעון לרבנן:

מתירין, וכמבואר ענין זה בהמשך הסוגיא.

4. והשיעור הוא: תרומה ותרומת מעשר וחלה: באחד של איסור ומאה חלקים של היתר, ערלה וכלאי הכרם: באחד ומאתים; וכל זה כשנתערבו במינן, אבל שלא במינן בנותן טעם.

5. נכתב בפנים כפי גירסת הר"ן; והביא הר"ן גם את גירסתנו: "אף אני לא אמרתי אלא לביעור", ופירשה: אל תקשו עלי ממשנה זו, שהרי זה כאילו אומרת המשנה בפירוש: אף אני לא אמרתי אלא לביעור.

6. מכאן הוכיח הר"ן את שיטתו, שעיקר ספק הגמרא לא היה אם הגידולים המותרים מעלים את האיסור, אלא אם הגידולים עצמם אסורים הם, אבל אין ספק שאם לא היה דין הגידולין

לאחר זמן, שוב אינם חלוקים לגמרי שהרי אף האיסור יש לו היתר, והרי זה "מין במינו" שאף לדעת חכמים אינו בטל. ומטעם זה אין אומרים ש"דבר שיש לו מתירין לא בטל" אלא כשהם מין אחד בעצמותם, אבל כשהם שני מינים בעצמותם, כיון שמכל מקום אין האיסור מותר עכשיו וגם מצטרף לו מה שהמינים חלוקים בעצמותם, לכן הוי "מין בשאינו מינו" והוא בטל. ולזה נתכוין הר"ן בדבריו כאן, שכשהוא מין בשאינו מינו בעצמותו "כיון דהשתא אסירי", דהיינו שסוף סוף אינו היתר גמור, שהרי היום עדיין אסור הוא, לכן הוא מתבטל.

3. כתב הר"ן: אף על גב שיכול הוא לישאל על תרומה, תרומת מעשר וחלה, מכל מקום כיון שאין מצוה להשאל עליהם [כמו נדרים שמצוה להישאל עליהם], לכן חשובים הם דבר שאין לו

שהם אסורים ואין נמשכים אחר העיקר — שאני. (7)

אלא מן הרא פשטה [מכאן יש לפשוט את ספיקן של ישמעאל איש כפר ימא]:

דתנן: בצלים של ששית, שירדו עליהם גשמים בשביעית, וצמחו —

אם היו עליון שלהן שחורין [נוטים לשחרות] הרי הם אסורין, ששחרות העליון מוכיחה, שגידולם יפה ומקרקע שביעית נתגדלו.

ואם הוריקן העליון הרי הם מותרין, שזה

מוכיח שלא מן קרקע של שביעית נתגדלו, אלא מן הבצלים עצמן.

רבי חנניה בן אנטיגנוס אומר:

אם יכולין הבצלים ליתלש בעליון שלהן הרי הן אסורין, כי זה מוכיח שיניקתם יפה ומקרקע שביעית נתגדלו.

וכנגדן למוצאי שביעית הרי הן מותרין.

כלומר: בצלים של שביעית שירדו עליהם גשמים וצמחו בשמינית, אם השחירו העליון או שהבצלים נתלשין בעליון שלהן הרי

כדין העיקר, שהיו הם מעליון את העיקר.

שאם לא תפרש כן — אלא כשיטת שאר הראשונים, שהספק הוא אם הגידולין מעליון את העיקר — האיך מוכיחה הגמרא ממה שגידולי השביעית אוסרים בכל שהוא, שהגידולים מעליון את העיקר, והרי אין הכרח מכאן אלא שהגידולים עצמם אסורים, והעיקר אינו אסור משום שהגידולין מבטלין אותו, אלא משום שהשביעית אוסרת בכל שהוא!?

אלא ודאי פשיטא לגמרא שאם הגידולים עצמם דיין אחר להם הרי הם מעלים את העיקר, והיות ומוכח מכאן שדין הגידולים אינו כדין העיקר, שוב ממילא יהיה הדין בכל מקום שרבו הגידולין על העיקר שיהיו הן מעלים את העיקר. וראה ביאור שיטת שאר הראשונים בזה, ב"קהלות יעקב" הנדמ"ח סימן לה.

ב. ראה עוד ב"קהלות יעקב" שם, שהעיר, מנין לגמרא לומר שהמשא ומתן בין רבי שמעון לחכמים היה על גידולין, והרי יש לומר שנשאו ונתנו בדין תערוכת של שביעית בשל היתר, ולא לענין גידולין כלל, ואם משום דמשמע לגמרא דבכל ענין מיירי, מכל מקום למה צריכה הגמרא להביא את המשא ומתן שבין רבי שמעון לחכמים, ולא די לגמרא בהבאת המשנה

"השביעית אוסרת כל שהוא במינה" דמשמע בין בתערוכת בין בגידולין; וכתב שם שלפי שיטת שאר הראשונים הדברים מאירים, כמבואר שם.

7. לעיל בהערה בסוף העמוד הקודם נתבאר שני ביאורים בדברי הגמרא לחומרא שאני; ומלשון הגמרא כאן: "ודילמא הא נמי [היינו גידולי שביעית] לחומרא שאני", מוכח כפירוש הר"ן שנתבאר שם, כי לפי הפירוש השני היה לגמרא לומר: "ודילמא לחומרא שאני".

ב. ביאר הר"ן את ההוה אמינא של הגמרא שהיתה רוצה להוכיח מכאן, ואף שכבר דחתה הגמרא כעין זה לעיל "דלמא לחומרא שאני": כי היה מקום לומר, אף שאנו מחמירים בגידולים של איסור שלא להמשיכם אחר העיקר המותר, כיון שהוא לחומרא וכמו שביארה הגמרא לעיל, היינו דוקא במקום שאין כאן אלא חומרא אחת, אבל כאן גבי שביעית הרי נמצא שאנו מחמירים שתי חומרות:

האחת: הגידולים אסורים ואינם נמשכים אחר העיקר המותר.

השניה: שהם אוסרים את העיקר בכל שהוא, שאף הוא חומרא.

העלים מותרים, ומשום שהגידולים אינם מן הבצלים אלא מקרקע של שמינית, ובאותם עלים ודאי רבו הגידולים על עיקר הבצל המעורב בהן, והם מבטלין אותו.

למימרא הרי מוכח **דגידולי היתר מעלין את האיפור**, ואין אומרים: אדרבה יימשכו הגידולין אחר העיקר ויהיו אסורין כמותו.⁽⁸⁾

ורחינן: **ודילמא** עוסקת המשנה בבצלים **מדוכנין** [שדך ושחק את הבצלים], שהם גרוועים ואין הם מושכים את הגידולין להיות כמותם.

אלא מן הדא תפשוט את ספיקו של ישמעאל איש כפר ימא; **דתניא**:

המנכש מלקט עלים יתירים עם הכותי מ-ב **בחפיות** הנטועות בקרקע [כגון לוף שום ובצלים שאין זרען כלה].

הרי זה **אוכל מהן אכילת עראי** כשאר טבל שלא "הוקבע" למעשר.⁽¹⁾

ומעשרן ודאי, אם לוקח מהן מן הכותי⁽²⁾ הרי הוא מעשר אותן בתורת ודאי, כי ודאי

העיקר, ושמא יש בו הרבה עיקר ואינו מתבטל; וכן היא משמעות לשון הר"ן.

1. א. טבל שלא "הוקבע" למעשר על ידי אחד מהדברים הקובעים למעשר כגון "מירוח בכרי" [ראה ר"ן לקמן נט ב ד"ה טבל], הרי זה אוכל ממנו אכילת עראי, אבל אם "הוקבע" למעשר על ידי אחד מהדברים ה"קובעים" למעשר, הרי זה אסור לאכול מהטבל אפילו אכילת עראי.

ב. ביאר הר"ן: ולא חיישינן שמא קודם שזרעם הכותי הוטבלו [כלומר: שמירחם בגורן ונתחייבו הבצלים במעשר, ונאסרו אף באכילת עראי]; דכיון דמעשר דידהו מדרבנן בעלמא הוא [שמעשר ירק אינו אלא מדרבנן], לא חיישינן להכי; ועוד דכיון דקים לן בהאי כותי שלא עישר, כדקתני "ומעשרן ודאי", מסתמא לא באו לידי גורן מחסיות אלא בשביל מעשר, [כלומר: וכיון שהכותי לא מעשר, מסתמא לא הביאן לידי גורן להתחייב במעשר].

2. על פי הרא"ש; והיינו, שאין הנידון כאן על אכילה שאוכל המנכש באותה שעה, אלא אם בא ישראל ליקח מן הכותי מאותן חסיות הרי הוא מעשרן ודאי, וזה הוא שכתב הר"ן שהכותי ודאי

8. לשון הר"ן הוא: "וכנגדן למוצאי שביעית מותרין, משום דבעלין הללו ודאי רבו גידולין על עיקר הבצל המעורב בהן".

והנה עלים אלו הרי ודאי גידולים הם, ומכל מקום כתב הר"ן שמותר לאוכלם רק משום שרבו גידולין על עיקר הבצל המעורב בהן, ונראה מדבריו, שכשהבצל מגדל עלים יש באותן עלים עיקר הבצל שהוא אסור מעיקר הדין, ועוד יש בו גידולין ממש שדינם תלוי בסוגייתנו אם הגידולין אסורין, [וכעין זה נראה בר"ן בעמוד ב בד"ה למוצאי].

ב. לכאורה צריך ביאור: והרי אדרבה תיקשי, אם אין הגידולין נמשכין אחר העיקר, למה כשהוריקו העלין הבצלים אסורים, והרי אף שזה הוכחה שהם צמחו מן הבצלים האסורים עצמן, הרי הגידולין אינם נמשכין אחר העיקר, ואם כן יבטלו את העיקר האסור! ? וראה בזה ב"קהלות יעקב" הנדמ"ח סימן לו ד"ה וצריך.

ולכאורה לפי מה שנתבאר באות א, יש מקום לפרש, שרק באופן שידוע לנו שהגידולין צמחו מהקרקע ולא מהבצלים עצמם, אז פשיטא לן שבתוך אותם גידולין אין עיקר הבצל אלא מעט, וודאי שנתבטל, אבל אם צמחו העלים מהבצלים עצמן, אז לא פשיטא לן שרבו הגידולים על